

Undervisningsminister Nina Bang

Karsten Faurholt

I en aldrig offentliggjort beskrivelse fra 1926 om årene i undervisningsministeriet erkendte Nina Bang, at hun ikke fik gennemført meget i sin ministertid. Udover en enkelt lov om pligtaflevering af aviser til statens samlinger var det, hun havde fået udrettet, sket ved bevillinger på finansloven og ved administrativ virksomhed¹. Erkendelsen af den manglende indflydelse kom fra den kvinde, som i 1926 var nået højest op i det politiske system. Blot otte år tidligere havde de første kvinder, heriblandt Nina Bang, fået sæde på Christiansborg, og med regeringsskiftet i 1924 fik Nina Bang mulighed for at blive Danmarks første kvindelige minister. Det blev til 2½ år i undervisningsministeriet, men set i lyset af Nina Bangs utrættelige kamp for en bedre verden, var de få resultater i ministeriet naturligvis en stor skuffelse for hende. Når man skal vurdere Nina Bang, skal det med, at det ikke altid var nemt at være den første kvinde på en ministerpost, og det gjorde det ikke nemmere, at Nina Bang var en kvinde med en kompromisløs personlighed. Hun udtalte selv, at hun levede for en ide – socialismen, og den tankegang kom til at præge alt i hendes politiske liv².

Opvokset i et konservativt hjem i Helsingør var der ikke meget, som pegede på, at Nina Bang skulle tilslutte sig netop Socialdemokratiet. Tilbage i barndommen havde hun vist interesse for sociale forhold og overfor sin fader udtalt sin klare mening om de fattigste levevilkår, men der var ikke tale om nogen veldefineret politisk holdning. Den opstod først i slutningen af 1880'erne, da hun flyttede til København for at læse historie på universitetet. Her mødte hun i 1889 sin kommende mand Gustav Bang, og sammen fandt de ved et ægteskabeligt samspil vejen til socialismen³.

Selv om Nina Bang altid senere hævdede, at det var Gustav Bang, som havde fundet vejen, viser et brev fra 1891 til hendes kommende svigermoder, at hun langt tidligere end Gustav Bang var interesseret i nutidige forhold.

»Jeg ville saa gjerne, at vi skulde forme vort Liv saa rigt og indholdsfuldt som muligt, og at vi skulde leve med i det Liv, der nu leves, og ikke nøjes med det, der levedes for 200 Aar siden, jeg ville saa gjerne have, at Gustav skulde interessere sig for de sociale og politiske Spørgsmaal i det 19-de Aarhundrede og ikke blot holde sig til det 16-de og 17-de. Jeg ved nok, at jeg ikke er nogen rigtig ægte Dyrker af Historien, jeg har egentlig kun valgt den for gennem Studiet af den lettere at kunne forstaa min egen Tid. Min Broder beder mig hilse baade Dem og Præsten (Gustav Bangs fader), ja han er en god Broder, kan De tro, rar og kjærlig, men vi er jo meget uenige i de fleste Spørgsmaal, men vi respekterer hinandens Anskuelser«⁴.

Den omtalte broder var Oscar Ellinger, der senere blev direktør for Landbohøjskolen og medlem af Landstinget for højre.

Undervisningsminister Nina Bang. (Gengivet fra Karsten Faurholts bog om Nina Bang).

Efter studierne stod det klart for Nina og Gustav Bang, at de ville være journalister for på den måde at få deres tanker og ideer om en bedre verden ud til arbejderne. Sammen tog de derfor i 1897 ind på Social-Demokratens redaktion og fortalte, at de var glødende marxister, som var parate til at tilbyde deres arbejdskraft for bladet. Unge idealistiske akademikere, der ikke kom fra arbejdernes egne rækker, var velkendte for redaktør Wiinblad, og ofte havde han måtte sande, at de unge mistede gejsten efter blot et par uger. Hans skepsis overfor Nina og Gustav Bang var derfor velbegrundet, men inderst inde må han have følt, at der var noget særligt ved de to, og når Nina Bang ville noget, skulle hun i de fleste tilfælde også få det gennemført. Aftalen blev, at hvis det stadig trak i dem, efter at de havde været på en rejse til Italien, så skulle de komme tilbage til redaktionen⁵. Det trak så meget, at Nina Bang med enkelte afbrydelser kom til at præge Social-Demokraten helt frem til 1924. I de første år skrev hun især om kvinders forhold og almene sociale emner, men fra 1915 gik hun med sin skarpe pen ind i analyser af udenrigspolitik, handel og økonomi. Her er hendes behandling i 1922 af Landmandsbankens krak et fremtrædende eksempel.

På et tidspunkt blev Nina Bang i journalisternes fagblad, Journalisten, bedt om at beskrive sit arbejde som journalist. Hun skrev en lille artikel men gjorde samtidig opmærksom på, at hun ikke fandt, at det var nogen synderlig god eller egentlig ridderlig idé, at Journalisten ønskede selvbekendelse af sine så få kvindelige medlemmer. Hun mente, at det var det samme som at sige, at man ventede af kvinderne, at de havde gennemlevet noget meget interessant, noget sensationelt, som havde ført dem til journalistikken⁶. Det var et svar, som faldt helt i tråd med hendes generelle opfattelse af sit arbejde. Hun betragtede aldrig en opgave ud fra det, at hun var kvinde, men ud fra de generelle politiske mål.

Fra slutningen af 1890'erne gik Nina Bang aktivt ind i kvindesagen, men modsat tanker hos mange fremtrædende kvinder omkring århundredskiftet, var kvindesagen for Nina Bang langt mere klassepolitisk end kønspolitisk. Hun udtrykte det klart i Social-Demokraten i 1899:

»Vi har lært, at skønt der virkelig eksisterer en Kvindesag, saa falder Delingslinjen ikke mellem Kønnene, men mellem Klasserne. Vore »frisindede Damer« hører Bourgeoisiet til, de ser, hvad der kan trykke en eller anden Bourgeoisiedame, og saa fortæller de, at det er det, der trykker Kvinderne, og det kalder de Kvindesagen.«⁷

Der var ikke mange kvindelige journalister i begyndelsen af det 20. århundrede, men arbejdet på avisen var ikke det eneste usædvanlige i Nina Bangs liv. Ud over at være blandt de første kvindelige historikere, kom hun som den første kvinde ind i Socialdemokratiets hovedbestyrelse i 1903. En position som gav hende mulighed for at præge partiets kvindepolitik langt op i tiden. Især i forbindelse med kvinders kamp for opnåelse af den almene valgret var hun en utrættelig fortaler, og da valgretten endelig blev opnået, opfordrede hun kvinderne til nu også at huske at bruge den.

Som fortaler for kvinders valgret var det naturligt, at Nina Bang lod sig opstille til Borgerrepræsentationen i København ved valget i 1913. Kvinder havde allerede opnået den kommunale valgret i 1909, men det var først ved valget i 1918, at de kunne stille op til Rigsdagen. I Borgerrepræsentationen holdt Nina Bang sig til emner indenfor boligpolitik og skatteforhold, men det blev ikke til de store resultater på

rådhuset. Hvis hun skulle opnå større politiske resultater, var det nødvendigt, at vejen gik via Christiansborg⁸.

Her stillede hun op til Landstinget i 1918 og opnåede valg sammen med fem andre kvinder. Lige fra den første dag gik hun ind til arbejdet med stor optimisme. Hun var parat til at arbejde for bedre forhold for den dårligst stillede del af befolkningen, og hun så sig selv som en garant for, at alles interesser i samfundet blev hørt, men det var en holdning, som skabte store problemer. Hun forstod ikke det politiske kompromisspil, hvor man ofte må bøje af. Hos mange politiske modstandere møder man en tydelig træthed overfor Nina Bang, når hun blev ved og ved og ikke ville afslutte en debat. Selv blandt hendes egne partifæller var der flere, som fandt hende for kamplysten. Men for Nina Bang var der kun en vej frem. Hun levede som nævnt for sin ide'. Det var dog ikke kun i den politiske verden, at hun ofte blev betragtet som vanskelig. Hendes datter karakteriserer også moderens sind som vanskeligt. Hun kunne lade sig gå på af de mærkeligste bagateller og være irriteret i op til flere uger. En irritation som var uforståelig for både Nina Bang og hendes omgivelser⁹.

Selv om Nina Bang viste et stort engagement i Landstinget, er det alligevel svært at finde specifikke steder i lovgivningen og sige, at her satte hun et tydeligt fingeraftryk. I de første år blev hun ordfører ved en række lovforslag, der skulle skabe forbedrede forhold for kvinder eller børn, hvorimod den politiske indsats efter 1920 ligger indenfor lovforslag af økonomisk eller handelsmæssig art.

Trods den manglende indflydelse var Stauning fuldt ud tilfreds med Nina Bang, så da han i 1924 fik mulighed for at danne det første socialdemokratiske ministerium, var der bud efter hende til en ministerpost. I Staunings optegnelser til det kommende ministerium er der foretaget en del rettelser ud for de enkelte ministerposter, men Nina Bangs navn findes kun skrevet ud for undervisningsministeriet. Det viser, at Stauning har haft en klar idé om, hvor hun skulle placeres. Ved at tage en kvinde med i regeringen signalerede Socialdemokratiet også, at her var der tale om et parti, som tænkte på alle samfundsgrupper¹⁰.

Det var en stor dag for Nina Bang, da hun kunne træde ind i undervisningsministeriet den 23. april 1924, og allerede fra første færd var hun i fuld gang med at reformere. Efter hendes opfattelse var der sket et systemskifte som i 1901, da Venstre overtog magten fra Højre. Det var dog en meget vidtgående fortolkning af den politiske udvikling, og en opfattelse man ikke finder hos de andre ministre.

På ministermødet den 28. april blev man enige om hurtigt at få sommersamlingen overstået ved kun at fremsætte forslag til lov om ganske få vigtige emner. Det stillede den første kvindelige minister i et dilemma. Hvad skulle hun gøre for at markere sin tilstedeværelse, når der ikke var udsigt til at præge lovgivningen det første halve år? Nina Bang var kendt blandt socialdemokrater, men ikke i den brede befolkning. Som gammel journalist vidste hun imidlertid, hvordan man skaffer sig overskrifter i dagspressen, og for at markere sin tilstedeværelse valgte hun som sin første handling at ændre grundigt på ledelsen ved Det Kongelige Teater. Teatret havde længe lidt under en række ledelsesmæssige problemer, men ændringer på Kongens Nytorv kan næppe betragtes som det mest presserende problem for en ny undervisningsminister.

Da Nina Bang allerede kendte til sin ministerpost fra den 16. april, kunne hun fra

den første dag i ministeriet stå klar til at begynde på teaterplanen. I første omgang blev det bestemt, at de to kunstneriske embeder skulle ophæves og en direktør afskediges. Allerede den 28. april blev denne beslutning imidlertid trukket tilbage¹¹. Ændringen skal formentlig ses i sammenhæng med en regeringsbeslutning fra den 22. april om ikke at foretage udnævnelser eller besættelser af vigtige pladser uden forudgående vedtagelse i ministerrådet. Nina Bang havde altså været for hurtig ude¹². Den 19. maj forelå en revideret plan, og nu var der tale om langt mere vidtgående ændringer end de oprindelige fra april. Næsten hele ledelsen blev skiftet ud. Den øverste chef, greve Brockenhuus-Schack, forlod øjeblikkeligt teatret, efter at Nina Bang havde udtalt, at hans stilling var et rudiment. I dagspressen var der dog til Nina Bangs store glæde tilfredshed med ændringerne, og med sit første tiltag havde hun vist, at den første kvindelige minister var parat til at handle og kunne skabe resultater¹³.

Helt anderledes gik det i dagspressen, da hun et par måneder senere udnævnte parti-fællen og ateisten Vilhelm Rasmussen til forstander på Danmarks Lærerhøjskole. Nu ville forargelsen ingen ende tage. To kommende opgaver for den nye minister var en ændring af seminarieuddannelsen og et ændret tilsyn med skolerne, og da forstanderstolen på Lærerhøjskolen pludselig stod tom kort tid efter Nina Bangs tiltræden, var det i hendes klare interesse at placere en mand på Lærerhøjskolen, som lå tæt på hendes egen pædagogiske opfattelse. At Vilhelm Rasmussen så var ateist, rørte hende ikke det mindste. Hendes egen religiøse interesse lå selv på et meget lille sted. Trods den meget kraftige kritik gik udnævnelserne igennem, fordi Nina Bang – som med ændringerne på Det Kongelige Teater – arbejdede indenfor sine administrative beføjelser¹⁴.

Allerede ved finanslovsdebatten i oktober 1924 var den gal igen. Ganske vist var oppositionen utilfreds med Nina Bangs administration i ministeriet, men dagen før havde hun i manges øjne taget et helt uantageligt skridt ved at forbyde afspilning af »Kong Kristian« ved en forestilling på Det Kongelige Teater, hvor kongen var tilstede. Hvis der skulle være nogen i det ganske land, som endnu ikke havde en mening om Nina Bang, så fik de det nu. Alle dagblade tog teaterepisoden op, og regeringen blev sat i et komisk lys. Festaftenen var nemlig ikke forløbet helt, som Nina Bang havde planlagt. Efter at Trumfmarchen af Trymskviden var spillet, trådte kongen ind i sinloge, og en gruppe studenter, som havde besluttet at trodse Nina Bangs forbud, begyndte at synge »Kong Kristian«. Publikum rejste sig og sang med, men hvad skulle ministrene gøre? Der opstod mere end almindelig forvirring på ministerrækken. Nina Bang var imidlertid klippefast. Hun ville ikke rejse sig for majestæten. Og dog, hun rejste sig alligevel, men blot for at hive sin ministerkollega Borgbjerg i frakkeskøderne. Han havde været så letsindig at rejse sig men skulle efter Nina Bangs mening hurtigt ned igen.

Aftenen i teatret skal ses i sammenhæng med Nina Bangs opfattelse af et systemskifte. I hendes øjne var nye tider også kommet til teatret, og nu skulle gamle traditioner ud, men som den radikale Ove Rode udtrykte det, så kunne man ikke udrydde Elverhøj ouverturen ved at ønske, at den ikke blev spillet. Dagen efter måtte Stau-ning rykke ud i dagspressen og fortælle, at regeringen ikke havde planer om at forbyde »Kong Kristian« ved andre festlige lejligheder. Af alle ministrene var Nina Bang tydeligvis parat til at gå længst, når det gjaldt reformer¹⁵.

I 1919 nedsatte den tidligere radikale regering en kommission, som skulle se generelt på hele skole- og undervisningsområdet. Kommissionens arbejde resulterede i en betænkning med en række mindretalsudtalelser, som tydeligt viste, at der var stor uenighed blandt partierne, når det gjaldt fremtidens skolevæsen. En række socialdemokrater med bl.a. Vilhelm Rasmussen i spidsen mente, at målet for skolen måtte være, at eleverne lærte at arbejde og tænke selv. Det drejede sig om at påkalde elevernes selvvirksomhed og om at få en folkets skole. Præsterne skulle også ud af skolekommissionerne. Længst fra Socialdemokratiet stod Venstre, som bestemt ikke talte om en folkets skole men om en skole, hvis mål det var at skabe gode og dygtige samfundsborgere.

På baggrund af kommissionens arbejde fremsatte Socialdemokratiet forslag til lov om en ændring af seminarieuddannelsen og et ændret tilsyn med skolerne. I dagspressen bevarede Nina Bang en ukuelig tro på, at det ville lykkes at få lovene igennem. På et møde i juli 1924 udtalte hun, at det ikke ville vare længe, inden skolen blev givet til folket, men inderst inde må hun have vidst, at det ville blive meget svært at opnå noget, der bare lignede et kompromis¹⁶. Hendes problem var imidlertid, at når hun havde en idé, så blev hun blind overfor de realistiske løsningsmuligheder. Lovforslaget kom da heller ikke langt i Rigsdagen, og først i 1930'erne skete der større ændringer på området. Kun et ubetydeligt lovforslag lykkedes det for Nina Bang at få igennem i ministertiden. En ændring af loven om pligtaflævering af aviser til statens samlinger¹⁷.

Det var så at sige Nina Bangs uheld, at hun kom til et meget konservativt ministerium, hvor professor N.A. Larsen siden 1903 havde fungeret som en meget magtfuld konsulent. Han var ikke vant til at blev modsagt af en minister og slet ikke til sinds at lade sig styre af en socialdemokrat. Nina Bang betragtede N.A. Larsens konservative holdning til de kommende ændringer af skolevæsenet som en stor hindring. Derfor måtte hans indflydelse begrænses. Helst ville hun have ham afskediget som konsulent i ministeriet, men da det ikke lod sig gøre, ønskede hun at afskedige ham som formand for censorerne ved lærereksamen. Det viste sig imidlertid, at N.A. Larsen var beskikket til dette arbejde frem til 1927, og under stor pressebevågenhed måtte Nina Bang acceptere, at hun ikke kunne komme af med ham. Der var trods alt begrænsninger for, hvor langt en minister kunne gå, når forholdet blev for anspændt til en embedsmand af anden politisk overbevisning¹⁸.

Fra oppositionen lød der ofte kritiske røster overfor Nina Bangs embedsbesættelser. Det blev hævdet, at hun favoriserede socialdemokrater til f.eks. overlærerstillinger. En nøjere gennemgang af hendes udnævnelser kan imidlertid ikke dokumentere denne påstand. Rigsarkivets arkivalier fra undervisningsministeriet tegner et langt mere nuanceret billede af hendes administration. I de fleste tilfælde udpegede Nina Bang faktisk den kandidat, som det enkelte byråds flertal selv ønskede. I et par tilfælde blev hun udsat fra pres fra Dansk Kvindesamfunds side for at vælge en kvinde til overlærer, men Nina Bang valgte aldrig ud fra kønnet men ud fra personens samlede kvalifikationer¹⁹. På et punkt gik hun dog konsekvent imod sine embedsmænds indstillinger, herunder N.A. Larsens. Det var i forbindelse med ansættelse af forstandere på seminarierne. Her var det en fast tradition, at man udpegede en teolog til

den type stillinger, men da teologer ikke havde den store plads hos Nina Bang, valgte hun trods N.A. Larsens indstilling ansøgere, som ikke var teologer²⁰. Nina Bangs valg har naturligvis været til N.A. Larsens store irritation, men efterhånden må han have vænnet sig til den nye tone i ministeriet, selv om han naturligvis aldrig kom til at forstå Nina Bang. I 1925 udgaven af tidsskriftet *Vor Ungdom* skrev han en meget sigende kommentar til Nina Bangs skolereformer:

»Selv om en ny Skolelovgivning ved det ny Ministerium endnu ligger ude i Fremtiden, bliver der tilbage den Betydning, som Ministerens principielle, partimæssige og personlige Opfattelse har ved mange Sagers Afgørelse. Ikke mindst i Folkeskolens Styrelse vil der forekomme mange Tilfælde, hvor en Afgørelse kan træffes i den ene eller anden Retning ud fra dybere liggende Principper²¹.«

I den sidste tid i ministeriet var Nina Bang syg, men Socialdemokratiet valgte alligevel at fejre hendes 60 års dag i oktober 1926 med en storstilet fest i København. Flere dagblade beskæftigede sig med hendes liv og virke. Berlingske Aftenavis gav en meget rammende kommentar, da den skrev:

»Saa længe hun kun ordnede Verden i Social-Demokraten, gik det rigtig godt om end sjældent, som hun havde tænkt sig. Men med at ordne Undervisningsministeriets mangfoldige Anliggender har Fru Bang langtfra haft samme Held²².«

Social-Demokraten var naturligvis meget positiv i tonen overfor Nina Bang. På selve fødselsdagen ryddede man hele 2½ side til omtale af hende. Stauning betegnede Nina Bang som højt begavet, kultiveret og ansvarsbevidst. Han var samtidig vred over den sjofelhed, som han mente, hun var blevet udsat for. I avisen finder man også en meget sigende udtalelse fra sprogforskeren Lis Jacobsen:

»Man har bebrejdet Nina Bang, at hendes Handlinger var bestemt af partipolitiske Hensyn. Forholdet er utvivlsomt det, at for hende er det socialdemokratiske Parti og dets Politik hellig, og at hun derfor føler det som sin uafviselige Pligt at fremme dette Partis Indflydelse, saa vidt hendes Magt naar. Hendes Bevæggrunde er ikke personlige, men ideelle: Hun tror paa Socialismens Ide' og handler uden taktisk Sidehensyn, i ret Linie efter sin Overbevisning²³.«

Få måneder senere gik regeringen af, og i et udkast til en beskrivelse af sin ministertid, erkendte Nina Bang, at hun ikke havde fået gennemført meget. Udkastet er skrevet i en meget typisk Nina Bang ånd.

»Naar jeg skal fortælle lidt om min Minister-Virksomhed, da vil jeg først sige, at jeg kun har faaet gennemført een eneste Lov. Hvad jeg iøvrigt har faaet udrettet er sket ved Bevillinger paa Finansloven og ved administrativ Virksomhed ... Jeg nævner to Ting af afgørende Betydning. Først en udvidelse af Statens Lærerhøjskole, som har forvandlet denne store stille Bygning ... til en summende Kube, hvor hundreder af Lærerstandens fremadstræbende og levende interesserede Medlemmer – og det baade ældre og yngre – tilegner sig Viden og Forstaaelse ... Jeg kan kun være lykkelig over, at Lærerhøjskolen i Vilhelm Rasmussen har faaet en saa fremragende og initiativrig Leder ... Dernæst nævner jeg det nyligt udstedte Cirkulære for Aftenskolerne. Jeg har arbejdet med denne Sag lige fra Foraaret. Min Opmærksomhed blev vakt for den store Forskel i Vilkaar hvorunder Aftenskolen paa Landet og i Byerne Arbejdede. Paa Landet fik de baade Tilskud af Staten og af Skoleraadene, i By-

erne kun af Staten ... Ministeriet rettede da en Opfordring til Landets Skoleraad om at behandle Aftenskolen i Byerne paa samme maade som Aftenskolen på Landet, og det sagde de alle ja til. Men nu eksisterer der et Cirkulære om Adgang til at faa Del i Aftenskoletilskudet, et Cirkulære, der mere syntes at have til Formaal at hindre Aftenskolens Oprettelse end at fremme den, navnlig lagde Kravet om, at der skulde undervises i alle Barneskolens tre Hovedfag; Dansk, Regning, og skrivning i Halvdelen af Timerne, en død Haand over Udviklingen ... Vi lavede ... da i Ministeriet Udkast til et nyt Cirkulære med fri Bane for nyt Initiativ for Folkeoplysningsarbejdet. En Række Fag staar nu som ligeberettigede ved siden af Barneskolens Hovedfag: Husflid, Sløjd, Landbrugslære, Haandgerning, Samfundsfag – Fag, der ved deres direkte Tilknytning til Livet, er egnede til at samle Unge og Ældre ... Endelig kunde jeg den 27. november underskrive cirkulæret. Det er blevet modtaget med stor Glæde af Kredse, der er knyttede til Folkeoplysningsarbejdet ... Selv ser jeg det naturligvis kun som en Station paa Vejen til noget bedre, men jeg er glad over, at den Station er naaet .. Jeg kan kun være Skoleraadene taknemlig for deres velvillige Modtagelse af Sagen – derimod har jeg ingen Grund til at være tre af Folketingets Partier taknemlig, de nægtede i Foraaret en beskeden Bevilling til en Konsulent i Husholdningsundervisning – en saadan Konsulent er saa nødvendig, naar denne vanskelig indrettelige Undervisning ikke skal glide ud i det rene Diletanderi – nu bliver det Provsten og Amtmanden, der skal skønne over Planen for Undervisning i Husgerning! ... Mest har mine Tanker drejet sig om at faa Læreruddannelsen forbedret. Den højere Skoles Lærere uddannes paa Universitetet og Ministeriet forhandlede i 1924 med det filosofiske Fakultet om en Reform. Det Udkast Fakultetet fremsendte, kunde vi ikke godkende, og jeg kan kun sige, at Fakultetet viste sig imødekommende overfor de Krav om, at Undervisningen skulde have større Tilslutning til Livet, som Ministeriet fremsatte ... Men navnlig laa en Reform af Folkeskolens Læreruddannelse mig paa Sinde²⁴.

Her sluttede Nina Bang midt i det hele, og hun kom desværre ikke ind på embedsbesættelserne eller de mange angreb, som blev rettet mod hende i pressen.

Efter valget i 1926, hvor Venstre overtog regeringsmagten, fortsatte Nina Bang som menigt medlem af Landstinget, men på grund af sygdom viste hun sig ikke meget på Christiansborg. Kort før sin død korresponderede hun fra hospitalet med Stauning, og her møder man en tydelig skuffet Nina Bang. Hun ville reformere samfundet. Arbejdede hele livet for sin idé, men når resultaterne lægges sammen, så opnåede hun ikke ret meget. Der var grund til at være skuffet. Overfor Stauning lagde hun ikke skjul på, at hun i ministertiden udover at være på vagt overfor offentligheden også skulle være på vagt overfor sine embedsmænd. »Skulde jeg nogensinde blive Minister igen, vil jeg staa overfor en Mur af Fjender, kun Kontorchef Møller stoler jeg paa.« Om sin sygdom bemærkede hun: »Tal ikke om dette til Nogen. Undersøgelsen menes kun at staa paa en Uges Tid, og saa kan jeg maaske slippe for offentlig Omtale – nu er der forøvrigt ingen, der interesserer sig mere for mig²⁵.« Nina Bang døde den 28. marts 1928.

Noter

1. Det aldrig færdiggjorte manuskript ligger i Nina Bangs arkiv på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv(ABA).
2. Udtalelsen »Jeg, der selv lever for en Ide« findes i et brev fra Nina Bang til professor i filologi J.L. Heiberg i 1920. Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling NKS 4417.
3. Nina Bangs tidlige leveår findes beskrevet i Merete Hansens levnedsskildring om forældrene: Gustav og Nina Bang. Upubliceret manuskript i Gustav Bangs arkiv (ABA). Oplysninger om Nina Bangs barndom stammer endvidere fra samtaler i 1994 med nu afdøde Merete Hansen.
4. Brevet indgår i Merete Hansens levnedsskildring: Gustav og Nina Bang side 12-14.
5. Borgbjergs Arkiv (ABA). Udateret udkast til artikel om Nina Bang og udateret artikel fra Social-Demokraten i Nina Bangs arkiv (ABA).
6. Forsiden af Journalisten 1913 9. årgang nr. 6.
7. Social-Demokraten 23. september 1899.
8. Vurderingen af Nina Bangs indsats i Borgerrepræsentationen bygger på de trykte forhandlinger fra Københavns Borgerrepræsentanter.
9. Merete Hansen: Gustav og Nina Bang.
10. Staunings udkast til ministerliste ligger i hans arkiv på ABA.
11. Rigsarkivet: Undervisningsministeriets arkiv 2. dep. 1924 Journalregister-Journalsag 1868/24.
12. Kr. Bording: Dagbog over Danmarks første socialdemokratiske Ministerium 1924-26. 22. april 1924.
13. BT skrev den 20. maj, at hun havde vist sig som et mandfolk, og Berlingske Tidende samme dag kort og godt bravo.
14. Udnævnelsen af Vilhelm Rasmussen findes beskrevet i bogen: Danmarks Lærerhøjskole 1856-1956. De officielle papirer ligger i Rigsarkivet: Undervisningsministeriets arkiv 1. dep. Journalsag 94/1939. Her skriver en tydelig desavoueret departementschef Aagesen, at hverken professor N.A. Larsen eller han selv havde haft lejlighed til at fremsætte forslag eller give nogen indstilling til besættelsen af embedet.
15. Beskrivelsen af aftenen i Det Kongelige Teater bygger på referater i de større dagblade og fra samtaler med Nina Bangs datter Merete Hansen. Merete Hansen var med i teatret, og hun bekræfter, at moderen hev i Borgbjerg, selv om bl.a. Steincke senere har udtalt, at det ikke er sandt.
16. Social-Demokraten 25. juli 1924.
17. Forhandlingerne i Folketinget kan følges i Rigsdagstidende samlingen 1924/25.
18. Sammenstødet med N.A. Larsen bygger på avisreferaterne i Social-Demokraten, Politiken og Berlingske Tidende i august 1925. Aviserne er suppleret med referater fra Bordings dagbog, Hauges Ministermødeprotokol i Hauges arkiv (ABA) og Steinckes ministermødeprotokol i Steinckes arkiv på Det Kongelige Bibliotek.
19. Vurderingen af Nina Bangs udnævnelser bygger på en systematisk gennemgang af Undervisningsministeriets journalregister for 1.departement. Der findes ca. 50 sager fra Nina Bangs tid, men da ministeriet brugte at fremføre journalsagerne, er det ikke lykkedes at finde dem alle trods et større detektivarbejde.
20. Vedrørende besættelse af embede på Ranum Seminarium i 1924 og Haderslev Seminarium i 1925 se Rigsarkivet: Undervisningsministeriets arkiv 1. dep. Journalsag 1355/24 og 3289/25.
21. Vor Ungdom 1925 side 1.
22. Berlingske Aftenavis den 5. oktober 1926.
23. Social-Demokraten 6. oktober 1926.
24. Manuskriptet ligger i Nina Bangs arkiv (ABA).
25. ABA Staunings arkiv brev fra Nina Bang 4. februar 1928.

Karsten Faurholt, f. 1965. Cand.mag. i historie og anvendt visuel kommunikation, Odense Universitet 1995. Speciale i historie om undervisningsminister Nina Bang. Siden 1995 ansat på gymnasier og voksenuddannelsescentre.